

Toespraak herdenking 4 mei 2015 - Pieterskerk Bijdrage PKvV (Jip Stam)

Meneer de burgemeester, meneer de Rector Magnificus, geacht bestuur van de Stichting Dodenherdenking Leiden, geachte aanwezigen,

Het is mij een grote eer om u op deze plek en tijdens deze bijzondere plechtigheid te mogen toespreken als vertegenwoordiger van de Leidse studentenverenigingen. Veel dank aan het bestuur van de Stichting Dodenherdenking, dat ons hiervoor heeft uitgenodigd. De eer om hier te mogen staan is groot, omdat deze herdenking gaat over de mensen die toen hun leven gaven voor de vrijheid die wij vandaag genieten. We herdenken dus ook vele Leidse studenten die de moed hebben getoond zich te verzetten tegen onderdrukking en onrecht. Natuurlijk spreekt hun geschiedenis onder de huidige generatie studenten louter tot de verbeelding. Toch is hun geschiedenis ook onze geschiedenis, en dus blijft er altijd reden om ons hierin te verdiepen.

Mede doordat studenten betrekkelijk ongebonden waren, wat familie en financiële situatie betreft, is het niet verwonderlijk dat velen van hen zich na de Duitse inval als vrijwilliger meldden bij leger. Hun strijdvaardigheid werd echter pijnlijk doorbroken door de onverwacht snelle capitulatie van Nederland, die tot veel verontwaardiging leidde. Toch kon in de eerste maanden van de bezetting het studentenleven grotendeels doorgaan zoals men gewend was, omdat de universiteit en de verschillende studentensociëteiten open mochten blijven.

Toen in oktober duidelijk werd dat de bezetter alle Joodse ambtenaren zou ontslaan, en zich dus steeds meer ging bemoeien met het openbare leven, ontstond de angst dat ook de universitaire medewerkers het moesten ontgelden. In een poging dit te voorkomen werd door de Leidse studenten een petitie opgesteld, die massaal werd getekend. De bezetter besloot dit echter volkomen te negeren.

Op 26 november kondigden de Duitsers aan dat ook de Joodse hoogleraren zouden worden ontslagen. Wat volgde was de befaamde protestrede van professor Cleveringa, die, in plaats van zijn Joodse collega Meijers, een grote groep studenten toesprak in het Academiegebouw. Wetende dat hij zou worden gearresteerd zette Cleveringa zijn moedige daad voort. De Joodse studente Hetty Cohen-Koster was erbij en omschreef de sfeer als volgt:

“Het Groot Auditorium is stampvol. In doodse stilte begint Cleveringa met het voorlezen van de die morgen ontvangen brief van het departement waarin Meijers de ontheffing van de functie van hoogleraar is aangezegd. Na het droge voorlezen hiervan begint de woede al door te dringen... [...] De verachting die zijn stem uitdrukte was erger dan welke belediging dan ook had kunnen zijn. [...] In deze indrukwekkende zaal [...] zit ik in een gemeenschap van gelijkgezinden, gelijkgevoelden. Ik hoor erbij! En de prachtige slotzin, die alle hoop op de toekomst richt, doet ons als één man opstaan en spontaan het Wilhelmus zingen zoals ik het nog nooit gehoord heb en nooit meer zal horen.” (einde citaat)

Duidelijk was dat alle studenten één geworden waren. Zij waren nu allen getroffen door de onderdrukking van de bezetter, die de Leidse universiteit, het bolwerk van de vrijheid, in het hart had geraakt. Het resultaat was een massale staking onder studenten, met als gevolg: de gedwongen sluiting van de universiteit en de meeste studentenverenigingen. Maar volgens Hetty Cohen-Koster was het belangrijkste effect van de Cleveringarede “de geweldige stimulans tot daadwerkelijk verzet”. Dit werd alleen maar versterkt doordat niet alleen professor Cleveringa, maar ook Professor Telders en toenmalig praeses van het Leidsche Studenten Corps, Carel Fabius, werden gearresteerd. Professor Telders zou nooit levend terugkeren.

Naarmate de Duitse maatregelen tegen studenten verergerden, groeide ook hun betrokkenheid bij het verzet. In verschillende ondergrondse verzetsgroepen werkten studenten mee aan het beschikbaar stellen van onderduikadressen, het vervalsen van persoonsbewijzen, het stelen van distributiebonnen, en al die andere bezigheden die zoveel mensen het leven hebben gered. Een van die dappere studenten was Jan Mulders, destijds praeses van Sanctus Augustinus. Hij was jarenlang de Leidse vertegenwoordiger bij de Raad van Negen, een nationale studenten-verzetsgroep. Hiermee speelde Mulders een zeer belangrijke rol in het Leidse verzet. Tot juni 1944, toen hij werd gearresteerd en niet veel later “in de schemering der vrijheid” ter dood werd gebracht. Maar hij was beslist niet de enige. Talloze anderen die de moed hadden om de steigers van het verzet te betreden, werden opgepakt en vermoord. De opvolger van Jan Mulders, J.A. Noordijk, zei hierover:

“De oorlog heeft enorme offers geëist, maar tevens werd een roemvol hoofdstuk aan de geschiedenis van de universiteit toegevoegd. In dit hoofdstuk werd voor het eerst door studenten een belangrijke en vaak zelfs leidende rol gespeeld. [...] De eensgezindheid, het onderling vertrouwen en het geloof in een betere toekomst bonden ons tezaam.”

De woorden van Noordijk geven goed weer welk sentiment de oorlog naar boven haalde. Dit gevoel van eensgezindheid en onderling vertrouwen was zelfs zo sterk dat de Leidse studenten na de oorlog bereid waren de verzuiling en verdeeldheid binnen de academische gemeenschap helemaal op te heffen.

Hoewel dit ideaal, om van Leiden één Civitas Academica te maken, uiteindelijk geen stand hield, kan ik met trots vaststellen dat vandaag de dag het streven naar toenadering en samenwerking tussen studentenverenigingen en hun leden zeer sterk is. Hun onderlinge diversiteit staat niet gelijk aan verdeeldheid, en hun eenheid en verscheidenheid gaan hand in hand. Het is aan de huidige generatie studenten om zich hiervan bewust te worden, te blijven, en dit door te geven aan volgende generaties, zodat intolerantie het altijd zal afleggen tegen verdraagzaamheid. Moge de herdenking van vandaag en de vele herdenkingen in de toekomst hieraan betekenis geven, opdat niemand ooit zal vergeten wat de helden van toen voor ons hebben gedaan. Ik heb gezegd.